

Голові Касаційного цивільного суду
Верховного Суду
Борису ГУЛЬКО

На № 150/0/26-22 від 17.05.2022 р.

Шановний Борис Іванович!

На розгляд поставлене наступне питання:

« чи можливо на підставі частини першої статті 1224 ЦК України усунути від спадкування особу, яка умисно позбавила життя спадкодавця, але сама померла до спливу визначеного частиною першою статті 1270 ЦК України шестимісячного строку для прийняття спадщини, шляхом пред'явлення відповідного позову до її спадкоємця?»

Науковий висновок

Підставами усунення від спадкування є визначена законом наявність певних юридичних фактів, зокрема, такою підставою, зазначеною у ст.1224 ЦК України, є умисне позбавлення життя спадкодавця чи будь-кого із можливих спадкоємців або замах на їхнє життя.

За своєю правовою природою такий юридичний факт є правоприпиняючим, оскільки наслідком його встановлення є зникнення юридичного зв'язку між спадкодавцем і спадкоємцем. При встановленні такого факту спадкоємець усувається від права на спадкування як за законом, так і за заповітом після особи, яку він умисно позбавив життя або вчинив замах на її життя.

Правоприпиняючі юридичні факти, за наявності яких спадкоємець усувається від права на спадкування, можуть бути встановлені в порядку як кримінального судочинства (щодо особи, яка умисно позбавила життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинила замах на їхнє життя), так і в порядку цивільного судочинства (злісне ухилення від обов'язку щодо утримання спадкодавця та ін.). Ці обставини повинні бути доведені у судовому порядку, причому не має значення чи була притягнута особа до кримінальної відповідальності і чи було призначено їй покарання, чи така особа

була звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності чи звільнена від покарання внаслідок амністії, помилування, хвороби чи інших нереабілітуючих підстав).

В умовах дефіциту доказів в кримінальному процесі діє конституційна презумпція невинуватості (ст. 62 Конституції України). Відповідно до ч. 1 ст. 17 КПК України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Розширене тлумачення цього положення дозволяє зробити висновок, що особа, вина, якої не доведена у порядку, передбаченому КПК України, не може бути піддана не лише кримінальному покаранню, а і притягнута до цивільно-правової відповідальності у вигляді усунення від спадкування, як правового наслідку доведення її вини у вчиненні кримінального правопорушення у порядку, передбаченому кримінальним судочинством.

Закриття кримінального провадження у зв'язку із смертю особи, якій пред'явили підозру, не можна розглядати як «нереабілітуючу обставину», і фактично на підставі такого висновку визнавати таку особу винною за відсутності обвинувального вироку, що набув законної сили. Рішення про припинення кримінального провадження не підміняє вирок суду і не є юридичним фактом, який засвідчує вину особи у вчиненні злочину.

Факт смерті особи, якій пред'явили підозру, не спростовує презумпцію невинуватості, а закриття кримінального провадження відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України не є юридичним фактом, який засвідчує вину особи у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема, в убивстві, і не може розглядатися як правоприпиняючий юридичний факт у цивільних правовідносинах, з якими пов'язано усунення особи від спадкування.

Пред'явлення особі підозри у кримінальному провадженні свідчить лише про набуття нею статусу підозрюваного, і не є самостійною підставою для встановлення її вини у вчиненні злочину, який розслідується.

Відповідно до статті 1276 ЦК України, якщо спадкоємець за законом помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти (*трансмiтент*), право на прийняття належної йому частки спадщини, крім права на прийняття обов'язкової частки у спадщині, переходить до його спадкоємців (*трансмiсарів*) (спадкова трансмісія).

Трансмiсар, здійснюючи право на прийняття спадщини, набуває спадщину, яка безпосередньо належала трансмітенту і спадщину від першого спадкодавця, яку не встиг прийняти трансмітент. При визнанні негідним трансмітента трансмісар права на набути трансмітентом спадщину не набуває і вона не включається до спадкового майна трансмітента.

Зацікавлена особа може звернутися з позовом до трансмітента про виключення із спадщини частки, яка належала першому спадкодавцю і право на спадкування якої трансмісар позбавлений на підставі ч. 1 ст. 1224 ЦК України.

Факт умисного позбавлення життя спадкодавця, установлений в порядку кримінального провадження не потребує процесуальної діяльності з доказування у порядку цивільного судочинства, а лише перевіряється судом стосовно належності його до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Цивільне судочинство не може перебрати на себе завдання і функції кримінального провадження, визначені у ст. 2 КПК України, та визнати особу винною у вчиненні злочину чи виправдати її.

В межах чинного законодавства таким правоприпиняючим фактом може бути судове рішення, прийняте в рамках кримінального провадження відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України у випадках, коли незважаючи на смерть підозрюваного, обвинуваченого кримінальне провадження продовжується з метою його реабілітації.

30.05.2022 р.

**З повагою
Член НКР при Верховному Суді**

Юрій ЗАЙКА

